

**TABIIY FANLAR SOHASIDA
ZAMONAVIY ILMIY TADQIQOTLAR
NATIJALARI VA ULARNING AHAMIYATI**
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

MATERIALLARI

Botanik olim, biologiya fanlari doktori,
professor **A.M. Mahmedovning**
xotirasiga bag'ishlangan

Farg'ona shahri
2026-yil 28-mart

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

TABIIY FANLAR SOHASIDA ZAMONAVIY ILMIY TADQIQOTLAR
NATIJALARI VA ULARNING AHAMIYATI

TO'PLAMI

Farg'ona, 2026-yil 28-mart

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Абдужаборов М.А. Карст гор Южного Узбекистана (анализ природных факторов формирования). Тошкент: Фан, 1990. -112 с.
2. Абдулкасимов А. Проблемы изучения межгорно-котловинных ландшафтов Средней Азии. Т.: Фан, 1983. 126 с.
3. Абдуллаев С.И., Усманова Р.Қашқадарё вилояти ландшафтларининг рекреация имкониятлари ва улардан фойдаланиш //«Табиатландшафтларининг экологик муаммолари». Гулистон-140-141 б.
4. Абдуллаев С.И., Усманова Р.Қашқадарё хавзаси ландшафтларини тасниф қилишнинг айрим масалалари //Жанубий Ўзбекистон табиат манбаларидан оқилана фойдаланиш масалалари. Т.: -1997. 22-27 б.
5. Абдумаликов Р. Туризм. Т.: Ўқитувчи, 1978. -90 с.
6. Алибеков Л.А. Халқаро тоғтуризми. Ўзбекистон овози газетаси. 2018 йил, 6-ноябрь.
7. Алибеков Л.А., Алибекова С.Л., Исмоилов Ш.О. Ўзбекистоннинг рекреацион имконияти, тоғ ва тоғолди минтақаларида халқаро туризмнинг ривожлантириш истiqболлари. //Ўзбекистон География жамияти ахборотномаси. 51-жилд. Т.: 2017, 18-23 б.
8. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз. Т.: Ўзбекистон, 2017.
9. Мирзиёев Ш.М. Эркин вафаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Т.: Ўзбекистон. 2017.
10. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг «Кириш туризмни ривожлантириш чора-тадбирлари» ПҚ. Халқ сўзи газетаси, №25. 2018.
11. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг «Ўзбекистон Республикаси туризм салоҳиятини ривожлантириш учун қулай шароитлар яратиш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида» ги Фармони. Халқ сўзи, №24. 2018 йил 6 феврал.
12. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. Ўзбекистон Республикасини қонун ҳужжатлари тўплами, 2017. 6-сон. 70-модда.

SIRDARYO VILOYATI AHOLI MANZILGOHLARI TARKIBI

Egamov Baxtiyor Do'stnazar o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Abstract. Article analyzes the structure of settlements in Sirdaryo Region, including their territorial distribution and development characteristics. The study examines the formation of urban and rural settlements, their functional structure, and urbanization processes.

Keywords: Sirdaryo region, settlements, urbanization, cities, rural settlements, territorial location, population density, socio-economic factors.

Sirdaryo viloyati O'zbekiston Respublikasining muhim ijtimoiy – iqtisodiy hududlaridan biri hisoblanadi [1]. Viloyatda aholi manzilgohlarining shakllanishi va rivojlanishi murakkab tarixiy, tabiiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar ta'sirida kechgan[2].

Mazkur tadqiqotning maqsadi viloyatda aholi manzilgohlarining tarkibini o'rganish, ularning hududiy joylashuvi va rivojlanish xususiyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

Sirdaryo viloyatning ma'muriy tuzilishi 8 ta tuman, yangi yerlarning o'zlashtirilishi natijasida, Sirdaryo viloyatida beshta shahar Guliston (1952), Yangiyer (1957-y), Sirdaryo (1971-y), Shirin (1972-y), Baxt (1980-y), 5 ta shahar va 25 ta shaharcha dan iborat bo'lib, markazi Guliston shahridir. Sirdaryo viloyatida yangi shaharchalar soni 20 ta bo'lib, eng ko'p shaharchalar Guliston va Sirdaryo tumanlarida to'rttadan shaharchalar tashkil etildi. Viloyatning uchta tumaniga uchtdan yangi shaharchalar to'g'ri keladi, bular Oqoltin, Boyovut, Sayxunobod. Mirzaobod tumaniga ikkita shaharcha, eng kam Xovos tumaniga bitta shaharcha to'g'ri keldi

Har qanday hudud-mamlakat, viloyat, iqtisodiy rayon, shahar, qishloqning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholash, istiqbolini prognozlash masalalarini hal etish, ularning hududiy urbanistik tarkibidagi o'zgarishlarni o'rganishdan boshlanadi. Ayniqsa, ma'lum bir davrlarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish maqsadida o'zlashtirilgan hududlar bo'yicha geodemografik rivojlanishi; hududiy urbanistik tarkibi kabi masalalarni tadqiq etish bugungi kunda dolzarb vazifalardan hisoblanadi

Sirdaryo viloyati respublikaning markaziy qismida joylashgan bo'lib, asosan tekislik hududlardan iborat. Hudud iqlimi keskin kontinental bo'lib, yozda yuqori harorat, qishda esa nisbatan past harorat kuzatiladi. Viloyat hududi sug'oriladigan yerlar bilan ajralib turadi va bu holat qishloq xo'jaligi rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi. Hududning asosiy suv manbai hisoblangan Sirdaryo daryosi aholi manzilgohlarining joylashuviga katta ta'sir ko'rsatadi[3].

Viloyatda aholi manzilgohlari shahar va qishloq turlariga bo'linadi.

Shahar manzilgohlari: Mazkur shaharlar viloyatning sanoat, transport va ma'muriy markazlari hisoblanadi [4].

Shaharlar viloyatning sanoat, transport va ma'muriy markazlari sifatida shakllanib, ularda ishlab chiqarish infratuzilmasi, transport-kommunikatsiya tarmoqlari va boshqaruv tizimlari mujassamlangan. Natijada ushbu shaharlar hududiy iqtisodiy rivojlanishning tayanch nuqtalari hamda urbanizatsiya jarayonining asosiy drayverlari sifatida namoyon bo'ladi.

Viloyat hududida bir qator muhim shaharlar mavjud

- Guliston – viloyatning ma'muriy markazi
- Yangiyer – sanoat yo'nalishidagi shahar
- Shirin – energetika markazi
- Baxt – transport ahamiyatiga ega
- Sirdaryo – sanoat va transport rivojlangan hudud [5].

Viloyat hududida **Guliston, Yangiyer, Shirin, Baxt** va **Sirdaryo** kabi shaharlarning mavjudligi hududda aholi manzilgohlarining funksional jihatdan ixtisoslashgan tizim sifatida shakllanganligini ko'rsatadi. Har bir shahar o'ziga xos iqtisodiy yo'nalishga ega bo'lib, ular birgalikda viloyatning hududiy mehnat taqsimoti va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi o'zaro bog'liq tizimni tashkil etadi

Qishloq manzilgohlari: Viloyatda qishloq manzilgohlari son jihatdan ustunlik qiladi. Ular asosan sug'oriladigan yerlar atrofida joylashgan bo'lib, aholining asosiy qismi qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanadi[6]. Viloyatda qishloq manzilgohlarining son jihatdan ustunligi hududning agrar yo'nalishda ixtisoslashganligini ko'rsatadi. Ularning sug'oriladigan yerlar atrofida joylashuvi va aholining asosan qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanishi tabiiy resurslarga, ayniqsa suv va yer unumdorligiga bevosita bog'liqligini ifodalaydi. Natijada qishloq manzilgohlari hududiy joylashuvining shakllanishida tabiiy-geografik omillar hal

5-SHOBA: GEOGRAFIYA, GEOLOGIYA VA TABIIY RESURLARDAN OQILONA FOYDALANISH

qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Qishloq manzilgohlarining joylashuvi asosan suv resurslari va yer unumdorligiga bog'liq holda shakllangan.

Urban va rural nisbat: Viloyatda shahar va qishloq aholisi o'rtasidagi nisbat hududning iqtisodiy rivojlanish darajasini ifodalaydi. So'nggi yillarda urbanizatsiya jarayonlari kuchayib borayotgan bo'lsa-da, qishloq aholisi ulushi ustunligicha qolmoqda.

Aholi manzilgohlarining rivojlanishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatadi:

- Tabiiy omillar (iqlim, suv, yer resurslari)
- Iqtisodiy omillar (sanoat va qishloq xo'jaligi rivoji)
- Transport infratuzilmasi
- Tarixiy omillar (yerlarni o'zlashtirish jarayonlari)

Sirdaryo viloyatida aholi manzilgohlari tarkibi murakkab va ko'p qirrali tizimni tashkil etadi. Shahar manzilgohlari hududning sanoat, transport va ma'muriy markazlari sifatida rivojlanib, viloyatdagi urbanizatsiya jarayonining asosiy drayveri vazifasini bajaradi. Qishloq manzilgohlari esa son jihatdan ustun bo'lib, sug'oriladigan yerlar atrofida joylashgan va aholining asosiy qismi qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanadi, bu ularning tabiiy resurslarga bog'liqligini ko'rsatadi.

1-jadval

Sirdaryo viloyati aholi manzilgohlari: Funktsional va hududiy farqlar

Xususiyat	Shahar manzilgohlari	Qishloq manzilgohlari
Funksiyasi	Sanoat, transport, ma'muriy markazlar	Qishloq xo'jaligi va agrar faoliyat
Aholi soni	O'rtacha yuqori, zichligi katta	O'rtacha past, zichligi kam
Hududiy joylashuv	Strategik transport yo'llari bo'ylab, markaziy hududlar	Sug'oriladigan yerlar atrofida
Iqtisodiy yo'nalish	Sanoat, xizmat ko'rsatish, boshqaruv	Qishloq xo'jaligi, chorvachilik
Urbanizatsiya darajasi	Yuqori, rivojlangan	Past, urbanizatsiya jarayoni sekin
Tabiiy resurslarga bog'liqligi	Qisman bog'liq (suv va yer infratuzilmasi)	Juda bog'liq (suv va yer unumdorligi hal qiluvchi)
Tarixiy shakllanishi	Sovet davrida sanoat va ma'muriy markaz sifatida rivojlangan	Tarixan agrar hududlar, yerlarni o'zlashtirish bilan shakllangan

Manba: Soliyev A.S., Baratov P., Mamatqulov M.- *O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan to'ldirilgan.*

Viloyatda shahar va qishloq aholisi o'rtasidagi nisbat hududning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish darajasini aks ettiradi, urbanizatsiya jarayoni rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, qishloq aholisi ulushi hali ham salmoqli. Aholi manzilgohlari rivojlanishiga tabiiy, iqtisodiy, transport va tarixiy omillar birgalikda ta'sir qiladi.

Shunday qilib, **Sirdaryo viloyati shahar va qishloq manzilgohlari o'zaro bog'liq holda rivojlanib, hududning ijtimoiy-iqtisodiy va demografik rivojlanishida muhim rol o'ynaydi,** va kelgusida urbanizatsiya va infratuzilmani takomillashtirish viloyatning barqaror rivojlanishida asosiy vazifa bo'lib qoladi.

Sirdaryo viloyatida aholi manzilgohlari tarkibi murakkab va ko'p qirrali tizimni tashkil etadi. Shahar va qishloq manzilgohlari o'zaro bog'liq holda rivojlanib, hududning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi. Kelgusida aholi manzilgohlarini rivojlantirishda urbanizatsiya jarayonlarini qo'llab-quvvatlash, infratuzilmani yaxshilash va hududiy rejalashtirishni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baratov P., Mamatqulov M. O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. – Toshkent, 2018.
2. Soliyev A.S. Aholi geografiyasi. – Toshkent: Universitet, 2014.
3. Sirdaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari
4. Abdurahmonov Q. Urbanizatsiya jarayonlari va shaharlar rivojlanishi. – Toshkent, 2019
5. Sirdaryo viloyati hokimligi materiallari, 2025.
6. O'zbekiston hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Toshkent, 2023

**O'RTA ZARAFSHON HAVZASIDAGI AGROLANDSHAFTLARNING
GEOEKOLOGIK HOLATI**

Xurramova Nazira Xurram qizi

Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti.

Abstract. *This article analyzes agrolandscapes, which are considered one of the anthropogenic landscape types in the Middle Zarafshan basin. Because recently, the geoecological condition of agrolandscapes is deteriorating. This leads to a violation of the balance in geotisms.*

Antropogen landshaft — bu inson faoliyati natijasida yuzaga kelgan yoki o'zgartirilgan tabiiy landshaft. Bunday landshaftlar insonning qishloq xo'jaligi, sanoat, qurilish, yo'l qurilishi va boshqa faoliyatlar orqali tabiiy muhitga kiritilgan o'zgartishlar natijasida shakllanadi. Antropogen landshaftlar tabiiy jarayonlar bilan taqqoslaganda, asosan insonning maqsadli va bevosita ta'siri ostida rivojlanadi.

Bu turdagi landshaftlar odatda o'zgartirilgan o'rmonlar, dehqonchilikka mo'ljallangan maydonlar, shaharlar, sanoat zonasida joylashgan hududlar, sun'iy suv havzalari va boshqa antropogen obyektlarni o'z ichiga oladi.

Antropogen landshaftlarni o'rganish va tasniflash masalalari D.V. Bogdanov, V.S. Jekulin, N.K. Ioganssen, S.V. Kalesnik, V.L. Kotelnikov, F.N. Milykov, Yu.G. Saushkin, A. Abdulqosimov, M.I. Axrtseva, A.G. Isachenko, V.I. Prokaev, A.M. Ryabchikov, L.I. Kurakova va boshqa olimlar shug'ullangan.

F.N. Milkov [2; 7-224 b.] inson xo'jalik faoliyati ta'sirida vujudga kelgan antropogen landshaftlarni tadqiq etish metodikasiga asos solgan va ularni tabiiy landshaftlar bilan bir qatorda kompleks o'rganish landshaftshunoslikda katta ilmiy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlagan.

A.G. Isachenko [1;5-327; 4;2-133.] hozirgi zamon landshaftlarini inson xo'jalik faoliyati ta'sirida o'zgarish darajasiga qarab oltita asosiy guruhga bo'linadi: 1) deyarli o'zgarmagan landshaftlar; 2) kuchsiz o'zgargan landshaftlar; 3) buzilgan landshaftlar; 4) kuchli buzilgan landshaftlar yoki antropogen bedlendlar; 5) o'zgartirilgan yoki madaniy landshaftlar; 6) sun'iy landshaftlar.

o'simligining fenolli birikmalari taxlili.....	573
Dildora A.S Inson nafasidan chiqadigan uchuvchan organik moddalarni grafen asosidagi nanomateriallar yordamida foto-termik usulda ajratishning nazariy asoslari	575
Boltaboyev U.U. Astragalus ferganensis o'simligining poya va barglaridagi aminokislotalarni yuqori samarali suyuqlik xromatografiyasi usulida tahlil qilish.....	578
Tursunov M.R., Kasimov Sh.I., Mirsiddiqov U.B. Saraton kasalligini davolash jarayonida polifenollarning biofaolligi va ularning terapevtik imkoniyatlari	581

5-SHOBA: GEOGRAFIYA, GEOLOGIYA VA TABIIY RESURSLARDAN OQILONA FOYDALANISH

Qurbonmurodov E.U. Qashqadaryo havzası cho'l balandlik mintaqasi qishloq xo'jaligining joylashuvida tabiiy omillarning roli.....	584
Umurzoqov Sh.D Toshkent viloyatida baliq mahsulotlari bilan ta'minlanganlik darajasining iqtisodiy-geografik omillari va hududiy tafovutlari	587
Pirnazarov R.T., Alijonov P.R O'rta Osiyo to'g'onli ko'llarining integral xavf indeksini (IXI) baholash va monitoring tizimini takomillashtirish	590
Pirnazarov R.T., Ro'zimatova N.V. Gidrotexnik inshootlarda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini boshqarish strategiyalari	594
Pirnazarov R.T., Usmonaliyev M.M. O'rta Osiyo to'g'onli ko'llarining gidrologik tavsifi va ularning xavflilik darajasi bo'yicha tasnifi	598
Turginov O.T., Akbarova M.X. Oliy ta'lim muassasalarida botanika va o'simliklar sistematikasini o'qitishning zamonaviy yondashuvlari (APG IV (2016) tizimi asosida).....	603
Boymurodova X.B Kitob-shaxrisabz botig'i landshaftlaridan rekreatsiya va turizm maqsadida foydalanishning hozirgi holati va istiqbollari	605
Egamov B.D. Sirdaryo viloyati aholi manzilgohlari tarkibi.....	607
Xurramova N.X O'rta zarafshon havzasidagi agrolandshaftlarning geoekologik holati	610
Kilicheva D.I Cho'llarning ekoturistik resurslari va ularni tasniflash.....	613
Djo'raboyeva X.Sh., Karimjonova M.K Abu Ali ibn Sinoning geografik muhitni inson salomatligiga ta'siri haqidagi qarashlari	616

6-SHOBA: AGROBIOLOGIYA, TUPROQSHUNOSLIK VA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI

Тўхташев Ф.Э. Ёўзада минерал ўғитлар меъёрлари ва "Уни - агро" комплекс ўғитни қўллашнинг тупроқ таркибидagi озиқа моддалар миқдорларига таъсири	619
Ashirova M.F., Yaxshiboyev D. Brassica oleracea (Brussel karami) bo'yicha ilmiy nashrlarning bibliometrik tahlili: So'nggi 10 yillik ma'lumotlar bazasi asosida (2016–2026).....	621
Safarov A.A Inson faoliyati ta'sirida sug'oriladigan yerlarning sho'rlanishi	624
Bozorova R.P. KUNGaboqar genofondida geografik xilma-xillikdan foydalangan holda yuqori moyli genotiplarni tanlash	627
Begimqulova M.F Skvajina atrofidagi gruntlarning kuchlanish-deformatsiya holatini kompyuter modellash asosida baholash	631
Djumaniyazova G.I., Mustafaqulov B.S BIO - MKF biomineral o'g'itining makkajo'xori ko'chatlarining biometrik ko'rsatkichlariga ta'siri.....	637
Anarjan M., Ma'mura M. Xorazm tuproq - iqlim sharoitida <i>Foeniculum vulgare</i> mill. o'simligining suv rejimi ko'rsatkichlari.....	645
Ubaydullayev E.A., Amanov B.X., Fayziyev V.B. Phaseolus aureus L. turining g'unchalash fazasida transpiratsiya jadalligi	647
Umerova N., G'apparova S., Shodmonova S., Najmiddinova H. Kuzgi boshqoli don ekinlar donining laboratoriya sharoitida unuvchanligi	650
Jozilova M., Abduraimov A.S. <i>Cichorium intybus</i> L o'simligini urug' unuvchanligi va xo'jalikdagi ahamiyati.....	653
Bakiyev E.E. Oziq-ovqat xavfsizligini boshqarishning nazariy-uslubiy asoslari va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili	655
Muminov N., Bakiyev E. Oziq-ovqat sanoatida xavf tahlili va kritik nazorat nuqtalari	